

Mot.
1988/89
K214-219

Motion till riksdagen

1988/89:K214

av Per Gahrton (mp)

Offentlig insyn i toppolitikens privatekonomi

Politikens privatekonomi vällar icke sällan offentlig uppmärksamhet. Mest känd är Rainer-affären.

Hösten 1983 snubblade Aftonbladets reporter Göran Skytte över en politisk bomb. När han rutinmässigt gick igenom skatteuppgifter för kändisar och makthavare fastnade han för att justitieminister Ove Rainer under ett år bara betalat 10 procent i skatt på en inkomst på 2,4 miljoner kronor.

Aftonbladet slog upp upptäckten stort. Rainer ansåg att tidningen var ute i ogjort väder. Han hade hållit sig inom ramarna för lagar och regler! (Vilket senare visade sig korrekt.) Att hans beteende kunde betraktas ur samhällsmoralisk synvinkel hade han ingen tanke på. Det hade däremot s-veteranen Nancy Eriksson. Hon krävde räfst och rättarting.

Olof Palme framträdde länge till Ove Rainers försvar. När allt fler uppgifter visade hur ytterst högt upp i skatteplanerarnas mest sofistikerade kretsar Rainer vistades (inbegripet miljonlån, förlustavdrag och schweiziska bankkonton) blev mullret i de socialdemokratiska folkdjupen för starkt. Rainer tvingades avgå den 9 november 1983. Men Olof Palme hade ännu inte insett djupet av affären. Han utnämnde Rainer till justitieråd.

Det höll en dryg vecka. Besvärande uppgifter fortsatte att välla fram i massmedia. Den 18 november avgick Rainer också från justitierådsposten.

Den borgerliga oppositionen stod i princip på Rainers sida. Han hade ju inte gjort något olagligt! Han hade bara skatteplanerat. Samtidigt vore oppositionen inte opposition om den inte försökte utnyttja situationen taktiskt för att komma åt regeringen. Utnämningen av Rainer till justitieråd erbjöd en möjlighet. Den hade skett utan sedvanliga förberedelser. Ärendet anmäldes till konstitutionsutskottet, som dock (med socialdemokratisk majoritet) ansåg att det räckte att Palme meddelade att justitierådsutnämningar i fortsättningen skulle ske enligt gammal praxis.

Vad kan man då lära av Rainer-affären? En sak borde ha stått klar: Det finns stora folkgrupper som anser att det är *politiskt relevant att veta hur ett statsråd tjänar en förmögenhet och disponerar den ur skattesynvinkel.*

En detalj i Rainer-affären illustrerar detta, ett miljonlån från PK-banken. Rainer satt själv i bankens styrelse. Trots det beviljades lånet utan de särskilda procedurer som skall gälla i sådana fall. Det ledde till att styrelseordföranden Lars Sandberg och fyra ledamöter fick avgå.

Ändå har Rainer-affären inte lett till några allmängiltiga förändringar i den offentliga insynen och kontrollen när det gäller statsråds och andra toppolitikens privatekonomi.

Reformförsök 1977

Mot. 1988/89

K214

Försök har dock gjorts. Redan under den allmänna motionstiden 1977 väckte jag (tillsammans med dåvarande fp-kollegan Bonnie Bernström) en motion i riksdagen om en utredning om höginkomst- och makt-havargruppernas inkomstförhållanden. Vi ställde följande fråga: Har höginkomstgrupperna nått sin position på ett sätt som överensstämmer med samhällsmoralen? Vi ansåg att den frågeställningen borde bli föremål för en utredning och vi pekade på tänkbara metoder för kontroll som borde prövas: Att göra självdeklarationerna för direktions- och styrelsemedlemmar i större företag liksom för högre tjänstemän och ledande politiska förtroendevalda (däribland statsråd och riksdagsledamöter) offentliga i sin helhet och att införa en särskild sorts självdeklaration för personer i dessa ställningar, där bl.a. säkerheter för lån skall anges. Finansutskottet buntade ihop motionen med en annan (som jag också hade undertecknat) om en fördelningspolitisk utredning och inhämtade remissyttranden från statistiska centralbyrån och socialforskningsinstitutet som avgav intetsägande kommentarer, vilka främst redogjorde för de båda inrättningarnas arbete. Utskottet tog fasta på detta och hänvisade till att "det finns ett betydande material tillgängligt och att ytterligare material är att vänta på de områden motionärerna tar upp". Tolv år senare väntar vi fortfarande på detta "ytterligare material"! Utskottet ville vidare "särskilt framhålla att det finns anledning att visa stor försiktighet i frågor som berör den personliga integriteten". Riksdagen avslög motionen.

Reformförsök 1979

1979 återkom jag (återigen tillsammans med Bonnie Bernström) med en motion om ökad offentlig insyn i beslutsfattarens ekonomi. Den innehöll konkreta exempel från det amerikanska systemet och krävde liknande svenska regler. Riksdagen avslög motionen eftersom man inte ville veta av "särbestämmelser för politiska beslutsfattare" beträffande insynsmöjligheter i privatekonomin.

Reformförsök 1980

1980 tog jag upp saken än en gång, i ett PM med rubriken "Ett nytt politiskt parti i Sverige?", där det bl.a. hette: "Alla kandidater på partiets listor vid val skall offentligt redovisa hela sin självdeklaration och andra relevanta fakta kring sin personliga ekonomi."

Detta PM blev startskottet till bildandet av miljöpartiet de gröna 1981. Tanken togs upp i partiets rekommendationer till regioner och lokalavdelningar inför nomineringarna 1982. I de flesta valkretsar genomfördes presskonferenser med partiets toppnamn på riksdagslistorna där dessa hade med sig kopior av sina självdeklarationer som ställdes till massmedias förfogande för genomläsning och frågor. Proceduren upprepades 1985.

Miljöpartiets "affärer" 1988

Expressen avslöjade veckan före valet att två toppkandidater på de gröna riksdagslistorna dels inte alls deklarerat på flera år, dels haft andra

skatteproblem. Detta slogs upp stort, vilket var journalistiskt korrekt.

Mot. 1988/89

K214

Ändå visar det att systemet är helt absurt och rättslöst.

- En huvudskuld ligger självfallet hos huvudpersonerna själva som inte begrep att riksdagskandidatur inte är förenlig med ouppklarade skatteproblem.
- En stor skuld ligger också hos de regionala partiorgan som inte tillämpade gällande internregler om offentliggörande av självdeklarationer.
- Också centrala partiorgan har ett ansvar för att nomineringsförfarandet ute i valkretsarna inte alltid skedde enligt interna regler.

Men räcker det verkligen att avsluta analysen där? Varför gjorde t.ex. Expressen sina rutinkontroller av taxeringslängderna först en vecka före ett val? Varför gjorde varken Expressen eller något annat medium liknande kontroll av andra partiers företrädare?

Handlade det verkligen om att skipa rätt och höja samhällsmoralen? Eller om att komma åt ett visst avskytt parti?

Jagades Rainer för sina handlingars skull – eller lika mycket för sin persons skull?

Mitt svar är: Rainer-affären och miljöpartiets "affärer" har hanterats av den svenska offentligheten som om de enbart handlade om privatmoral utan något samband med samhällssystemet.

Morafel hänger ihop med systemfel

Min egen syn är i stället: All privatmoral hänger ihop med systemet. Visserligen kan ingen regelbrytare befria sig från personligt ansvar genom att skylla på systemfel; men samtidigt kan man aldrig undvika en oändlig upprepning av regelbrott om man inte gör något åt systemfelen.

Politikerekonomi – offentlig angelägenhet

I detta fall handlar det om att man bör slå fast att toppolitikers och andra maktavares privatekonomi alltid är en offentlig angelägenhet. Den som söker vissa typer av politiska uppdrag skall veta vilka krav och normer som gäller. Sådana regler finns i andra länder. I USA utsätts t.ex. vissa politiker för ingående offentliga granskningar.

De senaste årens affärer har visat att det är mycket högtid att Sverige också i detta avseende (liksom i så många andra) måste vakna ur sin oskuld.

Ett första steg är en statlig utredning som är så sammansatt att det inte av medlemsförteckningen framgår att dess uppgift är att lägga locket på.

Hemställen

Mot bakgrund av ovanstående hemställer jag

att riksdagen hos regeringen begär en utredning om formerna för offentlig insyn i toppolitikers och andra maktavares privatekonomi.

Stockholm den 20 januari 1989

Per Gahrton (mp)